Hoorcolleges

Psychologie | Universiteit Leiden

2026 - 2027

ULPS-976-156 | €17,95

Tentamengericht | Overzichtelijke structuur
Sinds 1994 | Beoordeeld met een 8,2

Slim Academy

Content editors gezocht!

Zoek jij een flexibele bijbaan die perfect aansluit op je studie én die je vanuit huis kunt doen?

Bij Slim Academy verdien je geld met iets wat je toch al doet: leren. Door het samenvatten en nakijken van je eigen lesstof herhaal je alles wat jij voor je tentamen moet weten terwijl je werkt!

Wat bieden wij:

- Een mooie vergoeding
- Een **flexibele bijbaan** waarbij je werkt wanneer het jou uitkomt
- Je werkt **vanuit huis**: Geen reistijd, gewoon lekker in je eigen omgeving
- Een mooie aanvulling op je CV
- **Gratis toegang** tot al ons studiemateriaal
- Een baan die perfect aansluit bij je studie

Als **Content Editor** draag je bij aan de kwaliteit van onze samenvattingen door ze te controleren op inhoud en ze up-to-date te maken.

Slim Academy

Geïnteresseerd? Stuur je cv en motivatie naar klantenservice@slimacademy.nl

Welkom bij Slim Academy!

Voor je ligt de **hoorcollege samenvatting** van het vak **Bewustzijn**, dat je volgt in blok 2 van het tweede jaar van de bachelor Psychologie aan de Universiteit Leiden. Bewustzijn is een van de grootste mysteries in de wetenschap en een centraal onderwerp in de psychologie. Deze cursus laat je kennismaken met de belangrijkste theorieën over en wetenschappelijk onderzoek naar bewustzijn.

Met Slim Academy willen we jou helpen slimmer te studeren. Dat doen we door de kern van de leerstof helder samen te vatten, complexe onderwerpen te versimpelen en je de juiste hulpmiddelen te geven om actief te oefenen. Voor een optimale voorbereiding op je tentamen raden we je aan gebruik te maken van ons volledige aanbod. Voor dit vak zijn de onderstaande producten beschikbaar.

Product	Inhoud	Content	Versies
Samenvatting Literatuur	De belangrijkste begrippen en theorieën met een heldere uitleg die is voorzien van voorbeelden over alle opgegeven tentamenstof.	Week 1 t/m 7	✓ App ✓ Papier
Samenvatting Hoorcolleges	Een overzicht van de belangrijkste punten die tijdens de hoorcolleges zijn behandeld, zodat je niets mist van de stof die aan bod is gekomen.	Week 1 t/m 7	✓ App ✓ Papier
Oefenvragen	Interactief oefenen in de leeromgeving. Zo kun je nagaan of je de stof volledig beheerst en weet je beter wat je kunt verwachten op het tentamen.	• 7 sets; • 250+ vragen	✓ App
Flashcards	Kaarten die je helpen om definities, schema's en kernbegrippen snel te herhalen, zodat je op een actieve manier leert en de stof sneller en beter onthoudt.	• 7 sets; • 150+ kaarten	✓ App

Contact
Heb je vragen over ons aanbod, de levering van je samenvattingen of iets anders? Neem gerust contact met ons op via **06 81 60 19 60** of stuur een e-mail naar **klantenservice@slimacademy.nl**.

Deze samenvatting is alleen voor persoonlijk gebruik en mag niet worden gekopieerd of verspreid. De tekst is opgesteld naar eigen inzicht van de auteur en bedoeld als ondersteuning bij het studeren. Raadpleeg altijd de originele bronnen.

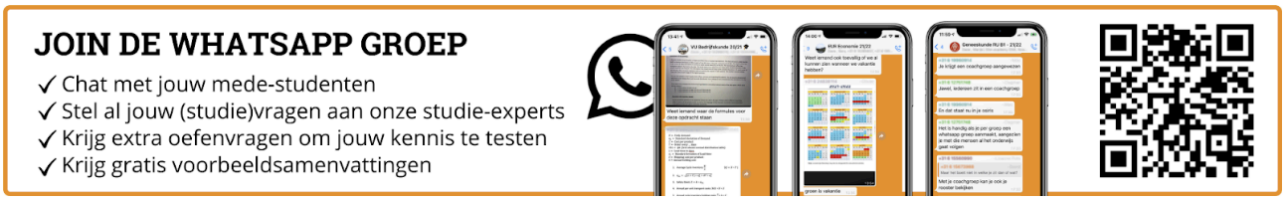
Digitale en papieren updates

Bij Slim Academy ontvang je **iedere week een digitale update van de samenvatting**. Aan het begin van het blok zijn nog niet alle lessen geweest, daarom vullen wij de samenvatting wekelijks aan zodra onze auteurs de nieuwste lesstof hebben gevolgd. Zo blijft de inhoud **actueel, betrouwbaar en van hoge kwaliteit**. Je hoeft dus niet te wachten tot het einde van het blok: elke week komt er een nieuw deel beschikbaar. In het onderstaande overzicht zie je **wanneer welke stof digitaal beschikbaar is**.

Later in het blok bundelen we alle wekelijkse updates tot één overzichtelijke, **papieren samenvatting**. Deze wordt op **24-11-2026** verstuurd en bevat **week 1 t/m 7**. Omdat **week 5, 6 en 7** pas later in de lessen worden behandeld, wordt dit onderdeel **uitsluitend digitaal in de app** bijgewerkt. Komt er later in het blok nog nieuwe stof bij? Geen zorgen! Zodra die verschijnt, vatten we alles snel samen en sturen we een update in de app.

De verplichte tentamenstof komt uit het boek *The science of consciousness*. Harley, T. A. (2021). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

	Stof
Week 1	Hoofdstuk 1 en 2: Filosofie van bewustzijn (paginanummers 3-25 en 26-56)
Week 2	Hoofdstuk 3 en 7: Vrije wil en de zelf (paginanummers 57-78 en 156-184)
Week 3	Hoofdstuk 4 en 15: Niet-menselijk bewustzijn (paginanummers 79-127)
Week 4	Hoofdstuk 8 en 10: Neurowetenschap en het brein (paginanummers 185-217 en 239-265)
Week 5	Hoofdstuk 9 en 11: Perceptie en alternatieve staten (paginanummers 218-327 en 269-284)
Week 6	Hoofdstuk 14 en 17: Hypnose en parapsychologie (paginanummers 323-339 en 384-402)
Week 7	Hoofdstuk 15 en 16: Drugs en meditatie (paginanummers 341-382)

We wensen je veel succes met studeren en het behalen van je tentamens!

Team Slim Academy

Inhoudsopgave

Welkom bij Slim Academy! **1**
Digitale en papieren updates **2**
Inhoudsopgave **3**
Week 1: Filosofie van het bewustzijn **4**
Hoorcollege 1: Inleiding 4
Week 2: Vrije wil en het zelf **10**
Hoorcollege 2: Vrije wil en het zelf 10
Week 3: Niet-menselijk bewustzijn **17**
Hoorcollege 3: Niet-menselijk bewustzijn 17
Week 4: Neurowetenschap en het brein **22**
Hoorcollege 4: Neurowetenschap en het brein 22
Week 5: Perceptie en veranderende bewustzijnsstaten **32**
Hoorcollege 5: Perceptie en veranderende bewustzijnsstaten 32
Week 6: Hypnose en parapsychologie **38**
Hoorcollege 6: Hypnose en parapsychologie 38
Week 7: Drugs en meditatie **44**
Hoorcollege 7: Drugs en meditatie 44

Week 1: Filosofie van het bewustzijn

Introductie
Dit hoofdstuk komt overeen met de studiestof zoals behandeld in hoorcollege 1, gegeven door Michiel van Elk. In dit college staan het probleem van bewustzijn en het *mind-body* probleem centraal. Hierbij worden verschillende vormen van bewustzijn, filosofische theorieën over de relatie tussen lichaam en geest en gedachte-experimenten besproken. De bijbehorende literatuur bestaat uit hoofdstuk 1 en 2 van *The Science of Consciousness* van Harley (2021).

Hoorcollege 1: Inleiding

De studie van bewustzijn
De studie van bewustzijn probeert vragen te beantwoorden die betrekking hebben op verschillende onderwerpen. Enkele voorbeelden hiervan die langs zullen komen in deze cursus zijn:

- Hebben dieren een bewustzijn?;
- Heeft kunstmatige intelligentie een bewustzijn?;
- Hoe staat bewustzijn in verbinding met religie en spiritualiteit?;
- Hoe ontwikkelt het bewustzijn zich in de kindertijd?;
- Hoe zijn psychedelische ervaringen te verklaren?;
- Wat impliceren neurale implantaten voor onze kijk op bewustzijn en vrije wil?;
- Hoe zijn paranormale verschijnselen te verklaren?;
- Wat gebeurt er in aangepaste staten van bewustzijn (zoals patiënten in vegetatieve toestand of met een *locked-in* syndroom)?

Bewustzijn is een onderwerp dat interdisciplinair benaderd dient te worden. Er zijn verschillende gebieden bij betrokken, waaronder neurowetenschap, filosofische denk-experimenten, (evolutie)psychologie en kunstmatige intelligentie. Binnen deze cursus staat met name de wetenschappelijke methode centraal, die vaak gebruikmaakt van hersenonderzoek.

Definitie
Er bestaat geen allesomvattende definitie van **bewustzijn**. Dit maakt het een lastig te onderzoeken concept. Toch is bewustzijn een belangrijk onderwerp in (de geschiedenis van) de psychologie. Freud en Jung waren een van de eersten die aandacht schonken aan het onderscheid tussen het bewuste en onbewuste. Freud maakte de analogie van een ijsberg. Bij een ijsberg waarvan het topje boven water is, maar het grootste deel onder water, kan je het bewustzijn zien als dit topje. Dit betekent dus dat een groot deel van wat ons maakt tot wie we zijn, onzichtbaar is voor onszelf en de buitenwereld.

Daarnaast wordt bewustzijn vaak gekoppeld aan **duale procesmodellen**, die stellen dat we twee denksystemen hebben:

- **Systeem 1**: een intuïtief, automatisch en snel systeem;
- **Systeem 2**: een analytisch, reflectief en langzaam systeem.

Er wordt gedacht dat met name systeem 2 wordt beïnvloed door bewustzijn.

Een startpunt om bewustzijn te definiëren, is de vraag: ‘Hoe is het om mij te zijn?’. De vaardigheid om hierover na te kunnen denken beperkt zich waarschijnlijk tot mensen en wordt recursie genoemd. **Recursie** is dus het vermogen om te kunnen reflecteren op het denken (bewustzijn van bewustzijn).

Het probleem van andermans geest
Wij weten hoe wij de wereld ervaren, maar kunnen er niet vanuit gaan dat dit ook is hoe anderen de wereld ervaren. Hierdoor kunnen we ons eigenlijk niet voorstellen hoe het is om iets of iemand anders te zijn, zoals een vleermuis. Dit voorbeeld komt uit een boek van Thomas Nagel (1974).

De moeilijke en makkelijke problemen
David Chalmers maakte onderscheid tussen twee soorten problemen in bewustzijnsonderzoek:

- **Makkelijke problemen** kunnen we oplossen met de wetenschap (aandacht, geheugen, taalverwerking etc.);
- **Moeilijke problemen** gaan over de vraag hoe fysieke processen in de hersenen leiden tot subjectieve ervaringen.

Het moeilijke probleem heeft betrekking op de **verklaringskloof (**of *explanatory gap*): we kunnen fysieke fenomenen beschrijven aan de hand van natuurkundige wetten, maar we kunnen niet verklaren hoe deze fysieke fenomenen zich verhouden tot mentale fenomenen.

Intentionaliteit
Bewustzijn gaat altijd over iets, wat de vraag oproept of we ons ook bewust kunnen zijn over niets. Sommige mensen denken van niet en stellen dat bewustzijn altijd ergens op is gericht, zo ook Franz Brentano**.** Hij stelde dat bewustzijn gaat om **intentionaliteit**, dus dat er altijd 'iets' is waar je bewustzijn zich mee bezighoudt. Hierbij is het lastiger om je bewust te worden van bepaalde psychologische processen dan van fysieke objecten.

Vormen van bewustzijn
Er wordt onderscheid gemaakt tussen:

- **Fenomenaal (P) bewustzijn** (Ned Block): gaat om het voelen van subjectieve ervaringen (pijn bij hoofdpijn, de smaak van chocolade, etc.);
- **Toegankelijk (A) bewustzijn** (Ned Block): gaat over informatie gebruiken om gedrag te sturen. Je kan vertellen dat je hoofdpijn hebt, bedenken waardoor dat komt en besluiten rust te nemen.

Of:

- **Primair bewustzijn** (Gerald Edelman): gaat over iets ervaren wat op dit moment gebeurt, doordat waarnemingen worden verbonden met eerdere ervaringen en geheugen;
- **Secundair bewustzijn** (Gerald Edelman): gaat over reflecteren op deze ervaring. Je kan je hierbij bedenken waarom je dit zo ervaart, door te reflecteren op het verleden of de toekomst. Deze vorm van bewustzijn ontbreekt vaak in dromen.

Qualia en de mereologische denkfout
Qualia refereert naar eigenschappen van objecten en gaat over de subjectieve waarnemingen van deze eigenschappen. Denk hierbij aan de kleur rood, het gevoel van pijn of de smaak van een appel. Qualia zijn moeilijk uit te leggen aan anderen, aangezien ze subjectief en privé zijn. Er is veel discussie over de vraag wat de eigenschappen, aard en relevantie zijn van qualia.

De **mereologische denkfout** is de fout om mentale eigenschappen toe te schrijven aan het brein. Bijvoorbeeld: 'Dit hersengebied zorgt ervoor dat we ons dingen kunnen herinneren'. Herinneren is echter niet iets wat het brein doet, maar iets wat wij als persoon doen. Uiteraard zijn er wel bepaalde breingebieden bij betrokken.

Het lichaam-geest probleem
Het **lichaam-geest (*mind-body*) probleem** heeft betrekking op de vraag hoe mentale staten voortkomen uit een fysiek brein. Dit probleem komt voort uit de volgende stellingen:

- Het lichaam is fysiek;
- De geest is niet fysiek;
- Het lichaam en de geest interacteren;
- Fysieke en niet-fysieke dingen kunnen niet interacteren.

Het probleem van pijn
Het probleem van lichaam versus geest wordt mooi geïllustreerd aan de hand van pijn, wat zowel een fysiek als mentaal aspect heeft.

- Fysieke aspecten: het vuren van A- en C-vezels zorgt voor de sensatie van pijn. Opiaten (zoals endorfine) kunnen de overdracht van pijnsignalen remmen;
- Mentale aspecten: waarom hebben we het gevoel van pijn? Waar in het proces van signaaloverdracht ontstaat dit gevoel? Hoe zit het met mensen met aangeboren analgesie (mensen die geen pijn voelen)

Het **placebo-effect** is ook een duidelijk voorbeeld van het lichaam versus geest probleem, dit gaat om de bewezen interactie tussen fysieke en mentale aspecten (in dit geval van pijn).

Theorieën over het lichaam-geest probleem
Monisme versus dualisme
Het **monisme** stelt dat lichaam en geest uit dezelfde substantie bestaan, terwijl het **dualisme** stelt dat deze uit verschillende substanties bestaan. Het dualisme komt voort uit de filosofie (Descartes, Plato).

Descartes is een bekende naam met betrekking tot het dualisme. In het begin van zijn carrière nam hij een zeer sceptische houding aan en twijfelde hij aan praktisch alles totdat hij tot het besef kwam dat hij niet kon twijfelen aan het feit dat hij twijfelde. Dit bracht hem op het idee dat er een fundamenteel iets moet zijn: de **geest**. Hij stelde dat de geest abstract is en het lichaam ruimte inneemt. Zo kwam hij op het **substantiedualisme**: de wereld bestaat uit twee soorten substanties, niet duidelijk welke. Volgens Descartes interacteren deze twee substanties met elkaar in de pijnappelklier.
Een andere vorm van dualisme is **eigenschap-dualisme**, deze stelt dat er maar één substantie is die we met zowel mentale als fysieke termen kunnen beschrijven. Zo kunnen we licht bijvoorbeeld beschrijven als een golf (mentale term), of als een deeltje (fysieke term).
Kritiek op het dualisme is dat we niet weten hoe twee verschillende vormen substantie met elkaar kunnen interacteren (*mind-body problem*).